

Příznám se, že když jsem byl Petrem Daňkem osloven, abych na této konferenci vystoupil s příspěvkem o hudbě v České televizi za normalizace, zapochyboval jsem o tom, zda jsem opravdu tím, kdo má k tomuto tématu hovořit. Moje bližší kontakty s Hlavní redakcí hudebního vysílání tehdejší Československé televize (dále jen ČsT) se totiž datují až od druhé poloviny sedmdesátých let, kdy jsem začal působit jako moderátor pořadu *Hudební mláďá*. V té době již zásadní fáze normalizace proběhly. Nicméně poté, co jsem si uvědomil, že se pomalu stávám jedním z posledních pamětníků tohoto období, Petrovu výzvu jsem přijal. Pokusím se tedy přiblížit dění v hudební redakci ČsT i výsledky její práce na obrazovkách, jak jsem je dílem zažil, dílem dohledal v archivu a dílem znám od starších kolegů.

Nástup normalizace je v Československé televizi – ostatně jako v celé společnosti – spojen s novými jmény. V srpnu 1969 se ústředním ředitelem ČsT stal dr. Jan Zelenka (1923-1998). Z té doby si jej pamatujeme jako zaníceného obhájce sovětské internacionální pomoci, jako tvůrce a výrazného aktéra pseudodiskusního pořadu *Pět u číše vína*, kde spolu s několika dalšími Moskvě oddanými soudruhy (obzvláště se národ bavil intelektuálními výplody jistého soudruha Jambora z *Rudého práva*) obhajoval správnost nastoupené cesty. Jedním dechem je však třeba říci, že nástup Jana Zelenky do čela ČsT byl pro hudbu přínosem. Zelenka byl totiž původním vzděláním hudebník (studoval dirigování na pražské konzervatoři), který se až po řádném absolvování Filozofické fakulty Univerzity Karlovy dal na novinářskou dráhu. Ústředním ředitelem Československé televize byl až do roku 1989.

Hudba byla pro Zelenku nepochybně celoživotní láskou, byla však též vhodným prostředkem, kterým bylo možno neideologicky zaplnit vysílací čas televize, odvést tak diváky nepřímou od politiky a v neposlední řadě propagovat jejím prostřednictvím kulturní vyspělost socialistického Československa. Všechny tyto aspekty měly podle mého názoru vliv na to, že hudbě bylo za Zelenkových dob v ČsT přáno a Hlavní redakce hudebního vysílání se těšila jeho mimořádné přízni.

K uskutečnění svých záměrů v této redakci si Zelenka zvolil svého člověka. Stal se jím hudební skladatel Josef Boháč. Boháč se narodil v roce 1929 ve Vídni, kde také vyrostl. Vystudoval skladbu na Janáčkově akademii múzických umění v Brně u profesora Viléma Petrželky. V roce 1968 se stal ředitelem nakladatelství Panton a od roku 1970 byl více než desetiletí šéfredaktorem Hlavní redakce hudebního vysílání Československé televize. Byl to tedy především on, kdo formoval profil této redakce během normalizačních let.

Od kolegů, kteří byli v té době jeho přímými podřízenými, vím, že přes někdy neomalené vnější projevy byl Boháč velmi oblíbený, protože se za své lidi vždy dokázal postavit. Hudební redakci vnímal jako vlajkovou loď ČsT, ostatně v tom měl Zelenkovu podporu. I proto se mu během následujících let dařilo rozšiřovat objem výroby hudebního vysílání, a tedy i rozsah vysílacího času.

Údaje z archivu to výmluvně dokazují. V roce 1969 se odvysílalo 42 hudebních pořadů. Některé významné, např. filmové ztvárnění opery Bohuslava Martinů *Julietta* režisérem Václavem Kašílkem, realizované v koprodukc

Tomáš ŠIMERDA
(Praha)

Hudba v Československé televizi v dobách normalizace

Music at Czechoslovak Television during the era of so called Normalisation

A look back at the dramaturgy, scope of production, creative figures, and managers working on the Editorial Board for Music Broadcasting at Czechoslovak Television and the Creative Groups at Czech Television from 1970 to 1989.

Key words: Czechoslovakia; Czechoslovak television; Czech music; Normalisation; 1970-1989; ideology; history of music

Number of characters / words: 18 298 / 2 692

se západoněmeckou televizí. Jednalo se nepochybně o kontrakt uzavřený ještě před nástupem normalizace.

V roce 1970 objem výroby mírně stoupl, máme evidenci o 56 pořadech, mj. o 3 přenosech koncertů Pražského jara. Na jednom z nich vystoupil Symfonický orchestr rozhlasu Západní Berlín s dirigentem Lorinem Maazelem. Máme však také záznamy o přenosech z Mezinárodního Jazzového festivalu, odkud byl odvysílán např. koncert Big Bandu Buddyho Riche, ale také vystoupení Jiřího Stivína. Není bez zajímavosti, že v tomto roce nejtvrdší normalizace byl realizován medailón Spirituál kvintetu u příležitosti 10. výročí vzniku tohoto souboru.

Rok 1971 však už přinesl výrazný nárůst objemu výroby hudebních pořadů. V archivu zaznamenáváme 130 výrobních čísel, tedy více než dvojnásobek oproti roku předešlému. Nemusí to nutně znamenat, že bylo vyrobeno takové množství pořadů, některé přenosy byly rozděleny pro vysílání na více částí majících samostatná výrobní čísla. Nicméně navýšení vysílacího času pro hudbu je nesporné. Nejlépe – a bude tomu tak i v následujících letech – vypoví o postavení hudebního vysílání v rámci ČsT počet přenosů z festivalu Pražské jaro. Zatímco v roce 1970 se jednalo o 3 přenosy, v roce 1971 je to již 6 přenosů. Z dalších pořadů tohoto roku byl nepochybně významný přenos koncertu Gilberta Bécauda z pražské Lucerny. I Mezinárodní jazzový festival byl v tomto roce ve vysílání významně prezentován. Byl zaznamenán koncert české skupiny tradičního jazzu Steamboat Stompers v Redutě a realizován pořad se Smetáčkovci, ve kterém účinkoval Zdeněk Svěrák. Nepochybnou pozoruhodností je, že ve třetím roce normalizace byl realizován experimentální pořad na hudbu Marka Kopelenta.

Byl to však také rok, kdy se na obrazovkách objevil nový hudební pořad, který zde vydržel dlouhá léta. Byl to, tuším, dramaturg Zdeněk Vokurka, kdo přišel s nápadem využít večerní hodiny, kdy je na Kavčích horách klid, k živému vysílání koncertů komorní hudby. Tak vznikl pořad *Hudba z respiria*, který se na obrazovkách objevoval s železnou pravidelností – s výjimkou prázdnin – každé druhé úterý mezi 21. a 22. hodinou celých 19 let, tedy až do 8. května roku 1990, kdy byl odvysílán poslední, 350. komorní koncert. Výčet umělců, kteří v některém z těchto koncertů vystoupili, by byl velmi dlouhý, stejně jako seznam hraných skladeb. Vystoupili zde postupně všichni, od těch největších hvězd – jako Josef Suk, Zuzana Růžičková, Smetanovo kvarteto – až po ty začínající. Byl to projekt jedinečný i v celosvětovém kontextu.

V roce 1972 byl poprvé přenos ze zahájení Pražského jara realizován v barvě, *Mou vlást* hrála Česká filharmonie za řízení Zdeňka Košlera. Celkem bylo toho roku realizováno 7 festivalových přenosů, ve výčtu účinkujících čteme nejzvučnější světová jména: Martha Argerich, Jessye Norman, Leopold Stokowski řídil Českou filharmonii, která hrála jeho úpravy děl J. S. Bacha.

Toho roku byla také zahájena výroba volného cyklu pořadů *Česká filharmonie hraje a hovoří*. Podobný charakter, tedy popularizační hudební pořad v nepravidelném výrobním režimu, měly i další v té době vzniklé pořady: *Collegium musicum* se vysílalo až do roku 1979, celkem vzniklo 23 dílů; pod názvem *Hudební občasník* se vysílal pořad obdobného zaměření a s podobnou délkou životnosti, celkem vzniklo 48 dílů. Hudební vysílání bylo rozšířeno o další žánry, v pravidelných nedělních *Promenádních koncertech* v zahradě Na Valech se střídaly přední vojenské dechové orchestry.

Z produkce roku 1972 je třeba zaznamenat jednu pozoruhodnost: k realizaci nahrávky pro připravovanou televizní inscenaci opery *Píková dáma* byl přizván dirigent Jiří Kout, umělec, jenž byl pro své politické postoje vyhozen v roce 1969 z plzeňské opery a kterého se ujal sbormistr Miroslav Košler a zaměstnal jej jako korepetitora Pražského mužského sboru. Josef Boháč svým politickým vlivem dokázal prosadit, že Kout mohl opět dirigovat. Přímou od pana dirigenta vím, jak to pro něj bylo významné a jak si pomoci Josefa Boháče vážil.

Od roku 1973 byl postupně navyšován počet realizovaných původních televizních inscenací oper. Tato forma prezentace opery se v té době těšila oblibě v celé Evropě: televizní inscenace či televizní filmy točili Franco Zeffirelli, Jean-Pierre Ponnelle i Ingmar Bergman. Svoji mezinárodní kariéru začal budovat i Petr Weigl, jehož filmová verze Gounodovy opery *Faust a Markétka*, realizovaná ve Filmovém studiu Barrandov v produkci ČsT, byla v tomto roce uvedena na obrazovkách. V následujícím roce uvedla ČsT několik televizních operních inscenací, vysoké ambice měla inscenace Mozartova *Dona Giovanniho* s účastí světově renomovaných pěvců z tzv. východního bloku na čele s bulharským basistou Nikolou Gjuzevem. K Roku české hudby 1974 vznikla i televizní inscenace Smetanovy *Libuše*, realizovaná barevným přenosovým vozem dílem ve studiu, dílem v exteriérech.

Z festivalu Pražské jaro bylo v roce 1974 realizováno opět 7 přenosů, zcela výjimečný byl záznam vystoupení amsterdamského orchestru Concertgebouw s Bernardem Haitinkem u dirigentského pultu a s barytonistou Hermannem Preyem, který přednesl Mahlerovy *Písně potulného tovaryše*.

Poprvé se toho roku, tedy 1974, přenosové vozy ČST vydaly do Sokolova na nově založený Festival politické písně, a to na koncert, na kterém vystoupili mj. Karel Zich či Petr Novák a kde zazněly texty Zdeňka Rytíře či Zdeňka Borovce. Na tomto místě se sluší podotknout, že přenosy z tohoto festivalu byly po dlouhá léta normalizace jedinou aktivitou s politickým podtextem, na které hudební redakce pravidelně participovala. Samozřejmě byla příležitostně zaúkolována zprostředkovat divákům některé z koncertů pořádaných k významným výročím. Takovým byl i koncert uspořádaný v roce 1974 u příležitosti 104. výročí narození V. I. Lenina. Skladby ruských a sovětských skladatelů hrála Česká filharmonie za řízení Zdeňka Košlera, jako sólistka vystoupila Valentina Kameníková. Podobnou úlitbou byl přenos z Večera sovětské populární hudby v Mladé Boleslavi v roce 1976, na kterém vystoupili mj. Waldemar Matuška s Olgou Blechovou a Helena Vondráčková, nebo vystoupení Souboru písní a tanců Vietnamské lidové armády ve Vinohradském divadle v roce 1977. V zásadě lze však říci, že výraznější účasti na politických aktivitách ČST zůstala hudební redakce ušetřena.

V druhé polovině sedmdesátých let se produkce hudební redakce ČST stabilizovala na ověřeném počtu pořadů. Pilířem činnosti redakce byly Novoroční koncert České filharmonie a přenosy z Pražského jara, jejichž počet osciloval mezi 6-9. Z těch nejvýznamnějších přenosů se sluší připomenout záznam vystoupení Davida Oistracha a Václava Hudečka v Bachově dvojkoncertu za řízení Arvida Jansonse na Pražském jaru v roce 1975. Každoročně bylo realizováno několik vlastních operních inscenací, přenosů koncertů i operních představení. Stálíci v činnosti redakce byly i každoroční přenosy z Mezinárodního jazzového festivalu.

Vzniklo však i několik nových projektů, které se ukázaly být nosnými po dlouhou řadu let. Takovým bylo např. *Hudební studio M*, které bylo jakousi obdobou *Koncertů z respiria*, zaměřenou však na jazz. Na rozdíl od *Koncertů z respiria* nebyl tento cyklus svázán s pevnou lokalitou, ale realizoval se v různých koncertních sálech, kulturních domech apod. *Koncerty z respiria* byly totiž skutečně vysílány z prostoru nazvaného Respirium v objektu ČST na Kavčích horách. *Hudební studio M* bylo poprvé vysíláno v roce 1976 a ještě téhož roku se realizovalo dalších 25 přímých přenosů. Celkem bylo během sedmdesátých a osmdesátých let 20. století odvysíláno 170 koncertů, na kterých vystoupily všechny významné osobnosti a soubory české jazzové scény: Jiří Stivín, Laco Déczi, Smetáčkovci, Karel Růžička, Milan Svoboda, Rudolf Dašek, Steamboat Stompers, Emil Viklický, Rudolf Rokl, Václav Týfa. Nechyběli ani zahraniční hosté, vystoupil např. Taneční orchestr Hessenského rozhlasu (Tanzorchester des Hessischen Rundfunks).

Dalším periodickým pořadem z této doby byl publicistický magazín *Hudební kronika*, který se vysílal až do roku 1989. Jeho ambicí bylo pomocí reportážní techniky (nejprve na 16 mm film, později na přenosný televizní záznam) zachytit aktuálně významné hudební události po celé republice. Celkem bylo takto realizováno 84 půlhodinových filmů, které poskytují významný dokumentární materiál o tehdejších hudebním životě. Moderátorkou těchto pořadů byla herečka Táňa Fischerová, dnešní významná politická aktivistka.

Obdobnou, tedy dokumentační funkci plnily – a vlastně plní dodnes – i další pořady cyklického charakteru, které tehdy vznikly. Pořad *Hudební mláďá* – který, jak jsem již zmínil, mne vlastně do ČST přivedl – vznikl v roce 1977 a byl v pravidelných odstupech realizován až do roku 1985. V jeho 53 dílech jsou zachyceny profesionální začátky mnoha v současnosti významných umělců.

Podobným zdrojem jedinečné dokumentační hodnoty jsou i pořady dalšího cyklu, který vznikl pod názvem *Hrají si pro potěšení*. Jeho první díl byl vysílán v roce 1978, poslední v roce 1985 a celkem vzniklo 28 pořadů. Jeho posláním bylo zachytit aktivity amatérských hudebníků.

Jako důkaz významu těchto pořadů pro současnost uvedu vlastní zkušenost: před téměř 20 lety jsem točil dokument o mladém houslistovi Pavlu Šporclovi. Bylo to krátce po jeho návratu ze studií v USA. V archivu (tehdy už ČT) jsem našel záznamy z vystoupení Pavla Šporcla pořízené během několika let právě v rámci zmíněných pořadů: měli jsme záznam Pavla jako vítěze Kocianova Ústí i jako vítěze Concertina Praga. Obávám se, že dnešní dokumentaristé mají v tomto smyslu obtížnější práci...

Specifickým pořadem, vyráběným v určitém pravidelném rytmu, byl pořad *Haló, taďy Orchestr a balet Československé televize*. Těžko se dopátrat důvodů, které vedly ředitele Zelenku k tomu, že Orchestr Václava Zahradníka, působící na počátku sedmdesátých let na tzv. volné noze, byl přijat i se svým dirigentem do zaměstnaneckého poměru a následně byl vytvořen pořad, ve kterém se tento orchestr pravidelně prezentoval ve vysílání – těchto pořadů bylo natočeno do roku 1982 celkem 28, pak se natáčely pořady s tímto orchestrem pod jinými názvy.

V roce 1978 se začal natáčet volný cyklus nazvaný *Česká soudobá hudba* a výčet jmen skladatelů, jejichž profily byly pro tento cyklus realizovány, o tehdejší době mnohé vypovídá. Byli to Luboš Sluka, Luboš Fišer, Jan Seidel, Miloš Konvalinka, Emil Hlobil, Otomar Kvěch, Václav Riedlbauch, Zdeněk Šesták, Viktor Kalabis, František Kovaříček, Jindřich Feld, Jiří Pauer, Miloš

Vacek, Jan Hanuš, Ctirad Kohoutek, Josef Boháč, Petr Eben, Václav Kučera, Josef Matěj, Ilja Hurník, Otakar Jeremiáš, Václav Dobiáš, Oldřich Flosman, Jan Tausinger, Václav Trojan. Cyklus se vysílal až do roku 1985.

Počátkem osmdesátých let lze zaznamenat stále stoupající počet realizovaných pořadů, který se přehoupl přes číslici 200 v jednotlivém kalendářním roce.

V té době byl ve funkci šéfredaktora Josef Boháč vystřídán dr. Lubomírem Čížkem, který – ač Čech – prožil dosud svoji profesní kariéru na různých významných pozicích na Slovensku. V roce 1988 odešel z ČsT do České filharmonie jako její poslední předlistopadový ředitel. Čížkův nástup do vedení redakce nepředstavoval žádnou výraznější změnu, lze snad hovořit pouze o větším důrazu na realizaci televizních pořadů v cyklech.

Zajímavým a společensky velmi prospěšným byl cyklus *Večery s Kruhů přátel hudby*. Společenskou prospěšnost spatřuji v tom, že se prostřednictvím televizního vysílání propagovala činnost Kruhů přátel hudby, tedy sdružení pracujících velmi často mimo velká kulturní centra na bázi dobrovolnosti. Vzpomínám na přímé přenosy koncertů z Prachatic, Kutné hory nebo Tábora. I v těchto místech účinkovali přední interpreti. Celkem bylo v letech 1981-1985 odvysíláno 19 koncertů.

Ambiciózním projektem byl cyklus *Obrazy z dějin české hudby*, vytvořený k Roku české hudby 1984, akci vyhlášené ministerstvem kultury. Bylo natočeno 30 pořadů ve stopáži 40 minut, na jejichž přípravě a realizaci se podílel široký okruh autorů i interpretů.

S výrazným ideologickým záměrem vznikal v letech 1984-1985 cyklus *Hudba nového života*. Nejlépe jej opět charakterizují jména skladatelů, jejichž díla byla pro tento cyklus vybrána: Ivan Řezáč, Ivan Jirko, Jan Tausinger, Radim Drejsl, Ludvík Poděštl, Václav Dobiáš, E. F. Burian, Josef Páleníček, Jaroslav Doubrava, Jiří Pauer. Dokladem o určitém posunu ve společnosti je skutečnost, že ve výběru se objevují i jména Miloslav Kabeláč a Dalibor C. Vačkář.

Výrazem změny společenským poměrů v období tzv. perestrojky byl vznik cyklického pořadu nazvaného *Hudební aréna*, který se věnoval žánru do té doby hudebním vysíláním víceméně opomíjenému, tj. rockové hudbě.

Nejviditelnějšími a nejprestižnějšími projekty hudební redakce zůstávaly – vedle původních televizních operních inscenací a přenosů operních představení – přímé přenosy nebo záznamy koncertů Pražského jara. Do výběru se dostaly i koncerty s díly skladatelů do té doby nepřilíh hraných. Např. v roce 1986 byla v rámci koncertu Pražského jara odvysílána *Symfonieta* č. 4 Klementa Slavického.

Posledním ambiciózním projektem publicistického charakteru s politickým podtextem byl cyklus pořadů *Společnou cestou hudby*, vyráběný v letech 1988-89, který se pokoušel prokázat sounáležitost české hudby s hudbou slovenskou. Není obtížné si domyslet, že to byla práce dosti klopotná.

Osmdesátá léta znamenala i výraznou změnu ve vztahu k zahraničí. ČsT se stala velmi aktivním členem mezinárodní organizace IMZ, působící ve Vídni a sdružující hudební redakce veřejnoprávních televizí. Předsedou byl v té době šéfredaktor hudební redakce rakouské ORF prof. Wilfried Scheib, šéfredaktor naší hudební redakce dr. Čížek byl členem výboru.

ČsT také každoročně obesílala soutěž televizních pořadů v Salcburku zaměřenou na původní operní díla určená pro televizní obrazovku. Tak vznikly televizní opery Otmara Máchy *Proměny Prométheovy*, Jana Hanuše *Spor o bohyni*, Juraje Filase *Rakovina vůle* a Jana F. Fischera *Most pro Kláru*.

Zmínil jsem, že hudební reakce zůstávala během normalizačních let víceméně mimo politické aktivity ČsT. Což ovšem neznamená, že by zůstala zcela mimo kontrolu a dozor příslušných stranických orgánů. Dovolte mi, abych na závěr přiblížil atmosféru v hudební redakci krátkou vzpomínkou. Jedná se o absurdní příhodu, která tehdejší poměry v ČsT výstižně charakterizuje.

Někdy na začátku osmdesátých let pořizovala ČsT záznam koncertu v pražské katedrále sv. Víta. Účinkoval orchestr a sbor milánské La Scaly s prominentními sólisty, u pultu byl Claudio Abbado, na programu Verdiho *Requiem*. Altový part zpívala národní umělkyně SSSR Jelena Obrazcovová, která si pro toto vystoupení vzala na krk řetízky s velkým křížem. To se ukázalo být velkým problémem! Režisér přenosu Milan Macků dostal za úkol všechny záběry Jeleny Obrazcovové překrýt záběry oken a architektury svatovítské katedrály. Možná by vedení redakce čekal ještě větší malér, kdyby se to Obrazcovová, jinak členka ÚV KSSS (Ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu), dozvěděla. Kdo ví...